

Archeo cultura

Archeologisch en cultuurhistorisch bureau
Archeocultura@quicknet.nl 06-40396664

Tjallewal Bonkelaarsdijk

Bureauonderzoek naar de archeologische waarde van een aantal percelen land die in de negentiende eeuw nog deel uitmaakten van de buurschap 'Tjallewal'.

Opdrachtgever: Art&Build (dhr. P.Swan)

Uitvoerder: Archeocultura (F.Diederik)

Archeocultura rapport nummer 105

Schagen, januari 2012

Inhoudsopgave:

Inleiding	pag. 4
Beschrijving van het terrein en de bestemming	pag. 5
Historie van het terrein	pag. 5 – 6
Geologie Schagerkogge	pag. 6 – 12
Bewoningsgeschiedenis	
Prehistorie en Romeinse Tijd	pag. 12 – 14
Vroege Middeleeuwen	pag. 15 – 16
Late Middeleeuwen	pag. 17 - 19
Nieuwe Tijd	pag. 19
Naamgeving ‘Tjallewal’	pag. 20
Archeologische verwachting	pag. 21 – 27
Aanbevelingen	pag. 28
Noten	pag. 29
Geraadpleegde literatuur	pag. 30 -31

Afb 1. (schutblad) Google-Earth opname van de situatie in 2005.

Inleiding

Na de grootschalige stadsuitbreiding in de jaren '70 en '80 van de vorige eeuw, heeft er aan de west- en zuidzijde van Schagen eigenlijk geen uitbreiding van het woningareaal meer plaatsgevonden. In de vigerende bestemmingsplannen wordt nog wel rekening gehouden met de uitbreiding van de wijk 'Muggenburg' naar het zuiden toe, maar voor het overige vallen de gebieden onder de noemer 'landelijk gebied' waarvoor een apart bestemmingsplan is gemaakt, waarin grote terughoudendheid wordt betracht ten aanzien van de bouw van (nieuwe) woningen. Het voormalige gehucht 'Tjallewal' ligt op de grens van de bestemmingsplannen Muggenburg en Landelijk Gebied. Bovendien staat Tjallewal expliciet vermeld in de Nota Cultuurhistorie als gebied van hoge archeologische waarde. Een en ander geeft zeker aanleiding te onderzoeken wat er mogelijk in de bodem van het genoemde gebied nog verborgen ligt.

Beschrijving van het terrein en bestemming

Het plangebied beslaat enkele percelen ten oosten van de Bonkelaarsdijk, waarop nu (als huisnummer 1) een woonhuis staat met enkele (grotere) bijgebouwen. Ten zuiden van dit huisperceel ligt een onbebouwd stuk grasland. Het Bestemmingsplan Muggenburg geeft ruimte tot bebouwing van deze gronden en de gemeenteraad van Schagen is inmiddels akkoord gegaan met de plannen voor bebouwing van het perceel met enkele woonhuizen.

Afb 2 Overzicht van het terrein vanuit het westen (Google Streetview).

Historie van het terrein

Tjallewal bestaat al sinds het eind van de twaalfde eeuw, toen de omgeving van Schagen geteisterd werd door overstromingen uit het Westen en uit het zuiden. Het is een 'wal' (=dijk) die werd aangelegd om de huidige Tjallewallervaart af te sluiten en daarmee de instroom van water uit de Witsmeer (=Schagerwaard) naar het oude land van Schagen te voorkomen. De Tjallewal heeft mogelijk oorspronkelijk aangesloten op het Muggenburgerdijkje, maar door aanslibbing konden de Loosdijk en de Bonkelaarsdijk om de hogere percelen worden gelegd, zij het met een grillig verloop. De naam 'Bonkelaar' is mogelijk verwant aan het Franse 'bouclier' wat schildknop betekent, maar in ieder geval een hobbel aanduidt. Door verdere

aanslibbing kan dan nog verder zuidwaarts, de Zijtwende (Zijdewind) worden aangelegd. In deze dijk wordt een sluis gelegd, zodat de Tjallewal opengemaakt kan worden en de vaart de functie krijgt die zijn naam aangeeft. Een brug over het water herstelt vervolgens de communicatie tussen de twee delen van de Tjallewal.

De dijken die werden aangelegd in de twaalfde en dertiende eeuw, waren niet erg hoogⁱ, maar gaven wel een ideaal platform voor het bouwen van huizen. Dit werd met name in de dertiende eeuw, toen de bevolking van geheel Holland en West-Friesland explosief toenam, massaal toegepast. Op deze dijken ontstonden zo bevolkingsconcentraties die uiteindelijk tot 'buurschappen' werden verheven en zeggenschap kregen in het bestuur van de banne Schagen.

Afb3. 't lallewal' zoals het staat afgebeeld op de kaart van Uitwaterende Sluizen van Kennemerlant ende West Friesland rond 1700. Opvallend is het grote aantal woningen dat ingetekend staat.

Geologie Schagerkogge

Tijdens de verschillende ijstijden in het pleistoceen lag de zeespiegel ruim 80 meter lager dan tegenwoordig. Het zeewater was toen namelijk opgeslagen in grote ijskappen in Canada en Noord-Scandinavië. Het Noordzee bekken lag grotendeels droog en er was sprake van een toendra-achtige vlakte, waarvan ook het onderzoeksgebied bij Schagen onderdeel uitmaakte.

Door de relatief snelle temperatuurstijging aan het einde van het pleistoceen (circa 11.000 tot 9.000 voor Chr.) smolten de ijskappen en steeg het niveau van de zeespiegel sterk. De afnemende druk van de smeltende ijskappen leidde tot een stijging van de bodem in Scandinavië. Om het zogenaamde isostatische evenwicht in de aardkorst te compenseren, daalde hierdoor de bodem in Nederland. In het Nederlandse kustgebied vond dan ook een relatief grote zeespiegelstijging plaats. Vooral in het Atlanticum (7.000 tot 3.900 voor Chr.) werd door een blijvende stijging van de zeespiegel een dik pakket afzettingen gevormd. Voor de kust van Noord-Holland lag echter, door de relatief hoge ligging van het pleistocene zand, een gesloten duinenboog die ter hoogte van Bergen begon en doorliep tot en met Vlieland. Hierdoor heeft het onderzoeksgebied vooral te maken gehad met het getijdengebied dat zich ten zuiden van Alkmaar vormde. Dit getijdenbekken verplaatste zich door de stijging van de zeespiegel steeds verder landinwaarts. Langs de randen hiervan bevond zich een moerassige zone waarin zich laagveen vormde (basisveen). Pas vanaf ongeveer 3900 voor Chr. steeg de zeespiegel minder snel en werd de getijdengeul die van onder Bergen tot voorbij Schagen liep, langzaam opgevuld met zand en klei.

Afb 4 Landschappelijke situatie rond 5500 v Chr.

In de lagune achter de kustlijn was opnieuw sprake van veengroei (Hollandveen) in de voormalige getijdenbekkens. Omdat de kustlijn nog niet

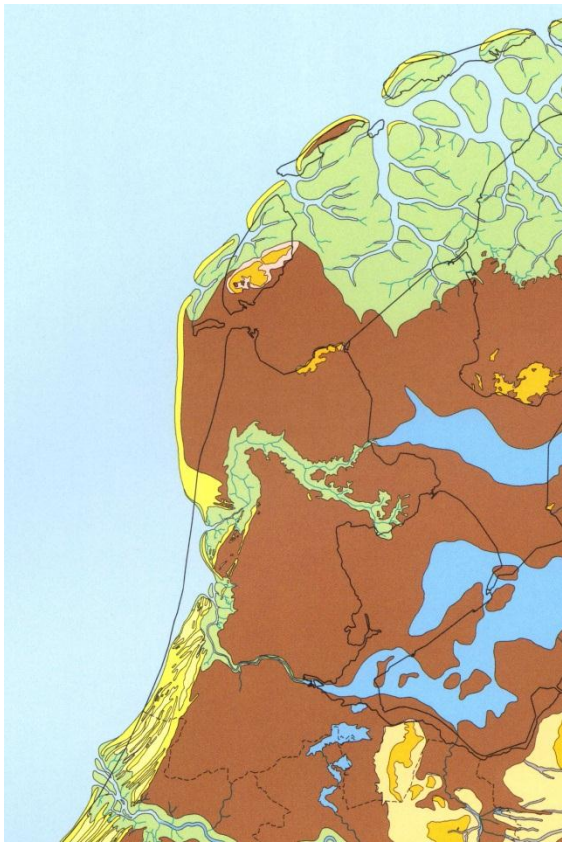
geheel gesloten was (de zeegaten van Bergen en van Alkmaar waren deels nog open) en de zeespiegel nog wel steeg, heeft de zee de laagveenmoerassen van tijd tot tijd opgeruimd. Hierdoor kon het achterliggende gebied blijven ontwateren, daalde het oppervlak en werd het laagveen door de zee overstroomd. Tijdens deze overstromingen werden klei en slib afgezet. Deze afzettingen zorgden voor ophoging van het gebied waardoor de zee weer minder invloed kreeg en zich een nieuw veengebied kon ontwikkelen. Door deze afwisseling ontstond een gelaagd pakket van veen en klei- en zandafzettingen doorsneden door getijdengeulen. Van deze geulen zijn twee hoofdtakken in Noord-Holland te onderscheiden. Eén van de zijtakken heeft in de richting van Schagen gelegen. Het plangebied ligt op de grens van een brede strandvlakte.

Afb. 5. Noord Holland rond 2750 v Chr.

In ongeveer 1.800 voor Chr. sloot het zeegat van Bergen zich en had de zee geen invloed meer op het achterliggende gebied van geulen, kwelders en

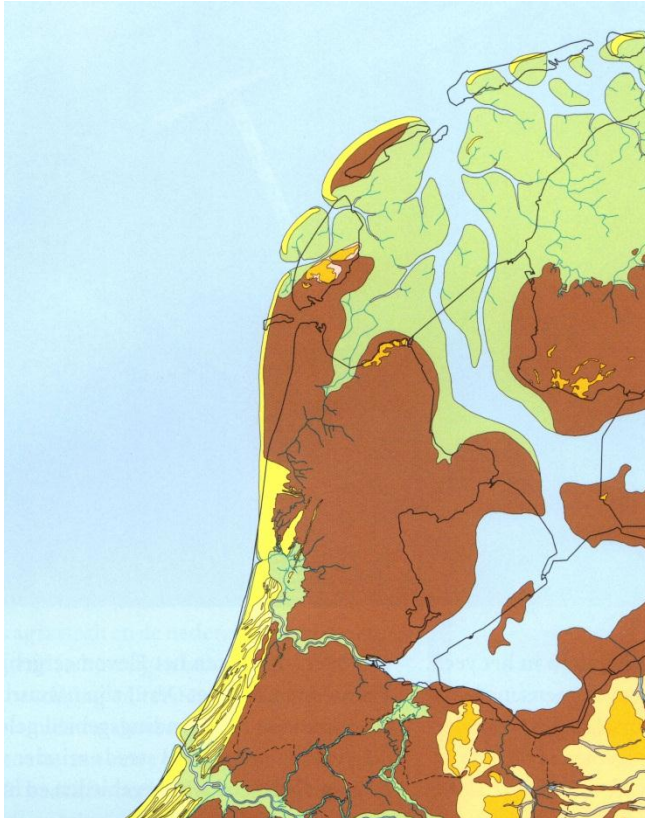
laagveen. Hierdoor werd bewoning mogelijk op de hoger gelegen kreekkruggen. Er vonden voorlopig geen grote inbraken meer plaats en de veenmoerassen veranderden in hoogveenkussens. In de Geestmerambacht en bij Schagen zijn inmiddels drie woonplaatsen vastgesteld uit de overgang van Vroege naar Late Bronstijd.ⁱⁱ Rond 1600 v Chr. is er echter een korte periode geweest van verhevigde zee-invloed, waardoor vrijwel het gehele westelijk deel van de voormalige lagune opnieuw werd afgedekt door een laag zavelige klei.

Afb 6. Noord-Holland rond 1500 v. Chr.

Oostelijk van de Langereis heeft de bewoning zich echter kunnen handhaven. Na 1600 was bewoning in het gebied achter het voormalige zeegat van Bergen door verhoging van de grondwaterstand en toenemende vernatting niet meer mogelijk. Pas toen het gehele gebied was bedekt door veenkussens die een gemiddelde dikte van ruim een meter hadden en de afwatering door een stelsel van veenriviertjes werd verzorgd, kon de mens terugkeren naar het gebied. Dit heeft plaatsgevonden rond 300 v. Chr. Vanaf die tijd is de latere

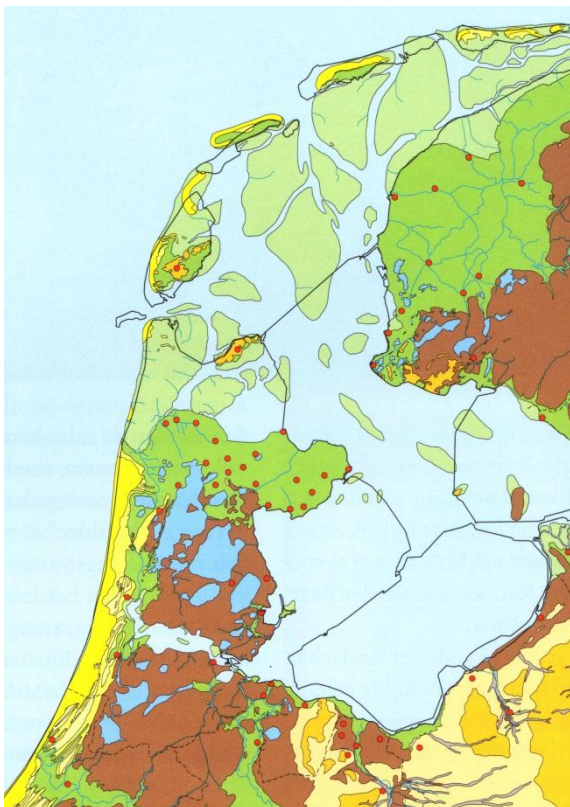
rivier de Rekere de hoofdslagader van het gebied tussen Alkmaar en Schagen, terwijl de gebieden verder oostelijk onbegaanbare veenmoerassen waren. Het plangebied ligt net op de overgang van een vrij hoog gelegen voormalige strandvlakte en een woest veenmoeras. In de tweede en derde eeuw werd er op zeer veel plaatsen gewoond en waren er handelscontacten met de Romeinen die ten zuiden van de Rijn woonden.

Afb 7. Noord-Holland in de Romeinse Tijd.

In de derde eeuw neemt bijna overal de wateroverlast toe en worden de laagst gelegen woonplaatsen overstroomd, waardoor een dun laagje zeer vette klei wordt afgezet. Bij Schagen weet zich bewoning te handhaven tot ver in de vierde eeuw. Inmiddels is er dan op de natte laagste punten weer sprake van veengroei, waardoor er sprake is van aanwas van grond.

Vanaf 1000 begint de kust echter te verstuiven en ontstaan er duinen die grote delen van het westelijk veengebied afdekken, waardoor de afwatering in de knel komt. Een stijgende zeespiegel en een, door agrarische bewerking dalend landschap, zorgen voor overstromingen in het estuarium van de Rekere/Zijpe. De oudste overstromingen zorgden voor de afzetting van een zeer zware klei (pikklei) op het oude veendek. In deze periode zijn de eerste kaden en (lage) dijkes aangelegd langs het bestaande, deel nog natuurlijke, afwateringssysteem. In de twaalfde en dertiende eeuw was er echter sprake van hevige overstromingen waardoor grote delen van het landschap werden afgedekt door een dikke laag zavelige klei. In het plangebied, dat al van nature hoger lag, zijn dat slechts enkele decimeters.

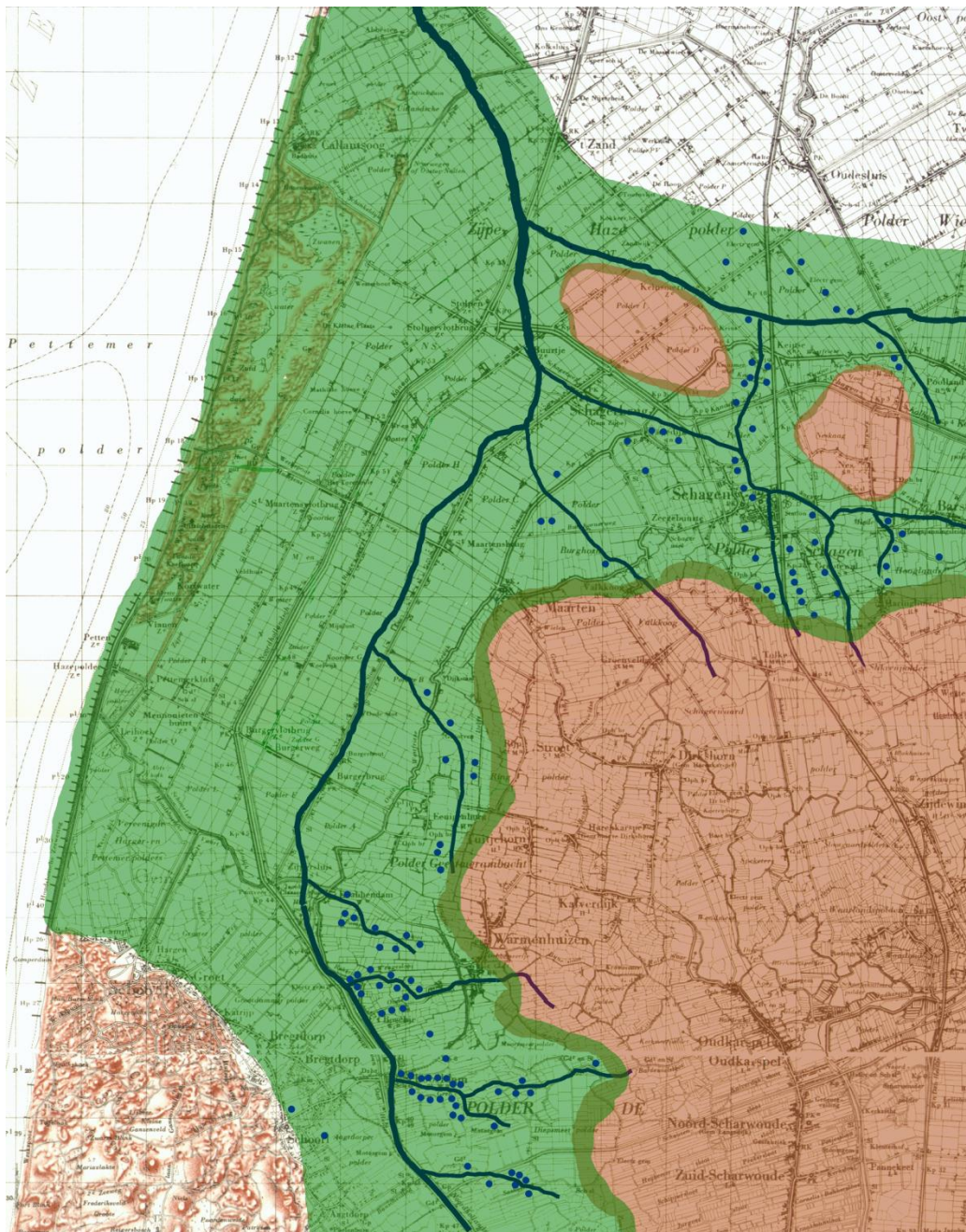

Afb 8.Noord-Holland rond 1500.

Bewoningsgeschiedenis

Prehistorie en Romeinse Tijd

Het gebied dat beheerst werd door de invloed van het Gat van Bergen, kwam na 1200 in een rustige situatie; zee invloed was zeer gering en in de diepste gedeelten, die vol water stonden of erg vochtig waren, ontstonden rietmoerassen, die na verloop van tijd begroeid raakten met rietbos en vervolgens met veenmos. Op de hogere en dus drogere delen in het gebied kon worden gewoond, wat is aangetoond door verspreid voorkomend materiaal uit de Late Bronstijd.ⁱⁱⁱ Waarschijnlijk is toen al een voorloper van de Rekere van belang geweest voor de afwatering van het gebied, toentertijd naar het zuiden toe. De bewoningsmogelijkheden dicht in de buurt van de afwatering waren goed, maar toen het zeewaterniveau weer steeg, stagneerde de afwatering en verdween de bewoning. Door de natte omstandigheden kon het veengebied zich verder uitbreiden en ontstonden er zelfs hoge veenkussens die volgezogen zaten met water en plantenresten. Pas in de eerste eeuwen voor de jaartelling functioneerde de afwatering beter en liep nu naar het noorden toe in de richting van Schagen en verderop tot boven Callantsoog waar zich de monding (de Sipe) bevond. Op de kust tussen bergen en Hargen waren altijd mensen blijven wonen en die konden zich rond 300 v. Chr. ook gaan vestigen bij Schagen, daar waar het hoogveen door kleine beken, zoals de Leets en de Meersloot werd ontwaterd. De bewoning wist zich in Schagen gedurende vele eeuwen te handhaven, maar verdwijnt mogelijk even tussen 450 en 600 n. Chr. wegens hernieuwde wateroverlast.

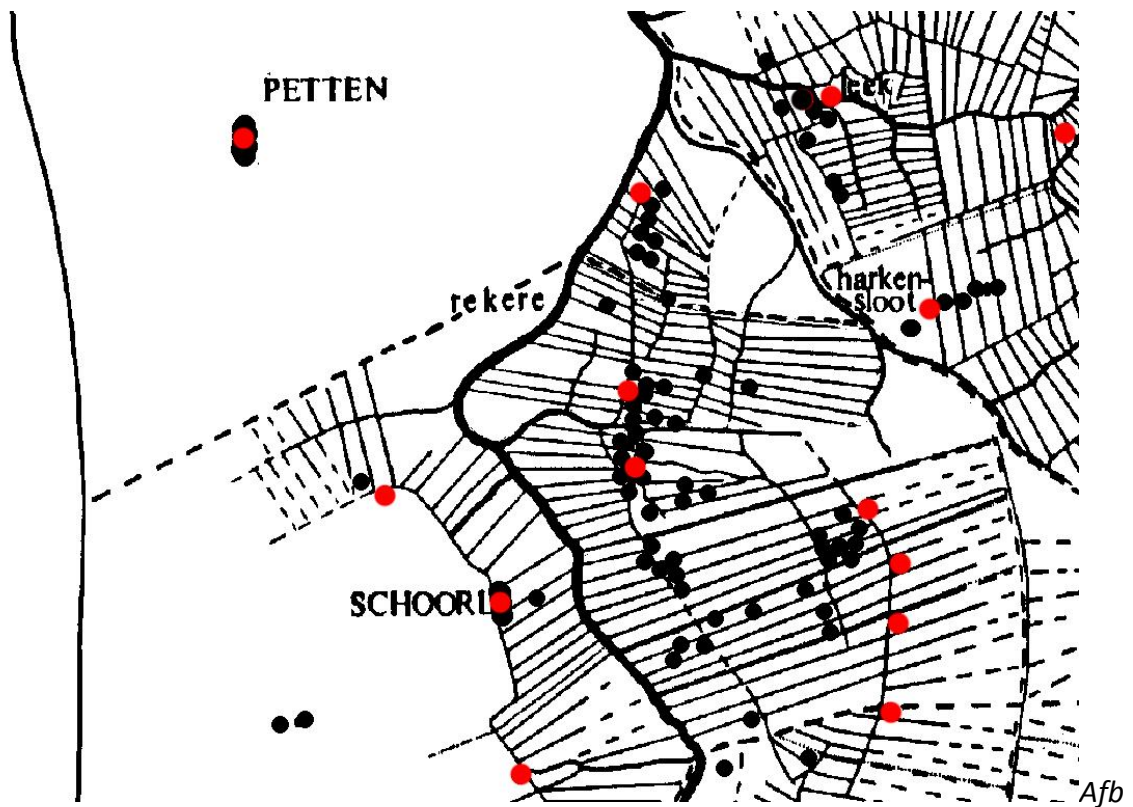

Afb 9. Reconstructiekaart van de bewoning uit de Late IJzertijd en de Romeinse Tijd; duidelijk is te zien dat er in de nabijheid van water werd gewoond, omdat daar de afwatering van het veen het beste was. Het gehele gebied ten zuiden van Schagen bestond uit ontoegankelijke hoogveen moerassen. Diederik 2002.^{iv}

Vroege Middeleeuwen

Hoewel continuïteit van bewoning niet valt uit te sluiten, zijn daar echter nog geen concrete bewijzen voor te vinden, zodat mag worden aangenomen dat het gehele veengebied achter de kust enige tijd onbewoonbaar is geweest.^v De bewoners van de kust gingen het blijkbaar goed, want al in de zevende eeuw was de streek tussen Bergen en Hargen dusdanig dicht bevolkt, dat men zich wederom aan de oostoever van de Rekere vestigde. Het is voorlopig nog de vraag of dat stelselmatig en volgens een bepaald stramien gebeurde. De ‘rommelige’ indeling van het oudste dorp in het gebied Warmenhuizen, doet vermoeden dat er geen vastomlijnd plan aan de ontginning ten grondslag lag, maar korte tijd later, na de bekering van de bewoners tot het Christelijk geloof en de stichting van de kerk van Schoorl, komt er, letterlijk, lijn in de ontginningen. Vanaf de bestaande bewoning op de duinkust, worden er lange parallelle sloten naar de Rekere gegraven, die aan de andere oever worden voortgezet. Bij Schagen zien we over het algemeen een west-oost oriëntatie van de kavels, omdat daar gebruik werd gemaakt van de bestaande natuurlijke waterlopen die naar het noorden stromend, afwaterden op de Kinloson, een zijrivier van de Rekere. De Vroegmiddeleeuwse bewoning van Schagen bevindt zich voornamelijk in een strook ten westen van het huidige centrum. Omdat de bewoning al een aanvang neemt in de zevende eeuw, is het ook aannemelijk dat Schagen als ontginning in het veengebied al bestond, net als Warmenhuizen, al bestond voordat met de grootschalige verkaveling van het veen begon in de achtste eeuw.

Afb 10. Reconstructie van het verkavelde landschap van voor de overstromingen met de kerken daarbinnen. Duidelijk is te zien hoe anders de richting van de verkaveling van de Schager- en Nedorperkogge (noordoostelijk van de Harkensloot) is geweest. De rode stippen geven kerken aan; de zwarte stippen zijn vastgestelde Vroegmiddeleeuwse nederzettingen. Naar: Diederik 1989.

Late Middeleeuwen

Nog steeds is er sprake van boeren die in een hoogveengebied wonen, met in de top van het veen een dunne laag klei die in de laat-romeinse tijd is afgezet, maar door de voortdurende bewerking van het veen ontstaat er wel bodemdaling – veen als organisch materiaal oxideert onder invloed van zuurstof. Deze bodemdaling, in combinatie met een zacht en vochtig klimaat, zorgt er voor dat de laagste plekken in het landschap onbruikbaar en onbewoonbaar worden. Als ook de zeespiegel in versnelde mate gaat stijgen, kan het binnenwater niet altijd op een natuurlijke wijze afstromen en ontstaan er overstromingen.^{vi} Omdat deze overstromingen een zeer rustig karakter droegen, kon worden volstaan met het ophogen van de eigen woonplaats en het aanleggen van bescheiden kades om akkerbouwgebieden. Als het klimaat in de late twaalfde eeuw een grilliger karakter krijgt en noordwester stormen gedurende vele dagen aanhouden, wordt het water in het inmiddels ondergelopen bekken van de Zijpe, hoog opgestuwd en overstroomt vrijwel geheel Schagen, ondanks het feit dat men de meeste afwateringen had afgedamd. In 1169/1170 gaat zo de kerk van Schagen ten onder, maar ook een breed gebied tussen Schagen en Dirkshorn. Het water stroomt met kracht door de Witmere verder zuidwaarts en verrast zo ook de bewoners van Geddingmore dat ter hoogte van het huidige Zijdewind lag.

Ook het stroomgebied van de Kinloson en de daarbij behorende dorpen Kinloson en Westerkinloson worden zwaar getroffen door het water en hier zal het langer duren dan elders om de schade te herstellen. De Leets die is gaan functioneren als eb- en vloedgeul, wordt uiteindelijk door de aanleg van de Nesdijk afgedamd en de wadvlakte die daar ten noorden van lag, wordt als een aanslibbingskaag op de zee heroverd. Hierdoor kon een verbinding worden

gemaakt met het laatst droog gebleven stukje land van Kinloson (de huidige Keins) en konden rond 1250 de kagen ten noorden van Schagen en Barsingerhorn, door de West-Friese dijk worden aangesloten op de dijk bij Kolhorn.

Als antwoord op de ramp van 1169 werden er in sneltreinvaart kades en dijken verhoogd en aangelegd, van welk systeem ook de Tjallewal deel uit maakt. De sluiting van de brede inham die van de Zijpe tot in het centrum van Schagen liep, met de Oude Dijk en in diens vervolg de Valkkogerdijk naar Sint Maarten, gaf tijdelijke veiligheid. De Zijdewind beschermde het gebied van Schagen aan de westzijde, maar zowel de Oude Dijk als de Valkkogerdijk zijn in de loop van de dertiende eeuw regelmatig doorgebroken, waarvan de sporen in de vorm van de vele 'wielen' aan de binnenzijde van de dijk nog steeds zichtbaar zijn.

Afb 11. Stelsel van primaire dammen in de voornaamste waterlopen.

Zo is de Schagerwiel minstens drie maal overstroomd en zijn de sporen van dat watergeweld diep landinwaarts te herkennen. Met de inpoldering van de Burghorn in 1460 en de verhoging van de buitendijken als onderdeel van de West-Friese Dijk, komt er een einde aan de periode van overstromingen en het risico daarop.

Nieuwe Tijd

Eigenlijk is het landschap zoals dat rond 1300 er bij lag, met uitzondering van de drooglegging van enkele lage moerassen, niet wezenlijk veranderd tot in het begin van de twintigste eeuw. Schagen had zijn kerk weer opgebouwd en er liep een kade van de Schagerwiel tot aan de Snevert. Deze as zou in de Late Middeleeuwen het beeld van Schagen gaan bepalen voor wat bebouwing betreft. Verder werd er nog steeds langs de kades gewoond en op een handvol terpen die verspreid in het gebied waren komen liggen. Via de Tjallewallervaart was er beurtschipperij op Alkmaar ontstaan en dat was eigenlijk de enige rechtstreekse verbinding naar het zuiden toe. De inpoldering van de Zijpe in 1597 en de Wieringerwaard in het begin van de zeventiende eeuw, evenals de Schagerwaard, zorgden voor een extra impuls voor de economie van Schagen. Mede om die reden bleef veel van het grasland van Schagen intensief gebruikt en woonden er veel mensen in het buitengebied. De Tjallewal is daarom tot in de negentiende eeuw een van de drukst bewoonde plekken in het agrarisch gebied gebleven.

Naamgeving 'Tjallewal'

De naam 'wal' is in Holland de gebruikelijke aanduiding voor kade. Naast de Tjallewal kennen we de Grotewal en de Lutjewal. Deze laatste geven waarschijnlijk hun onderlinge belangrijkheid weer, terwijl 'Tjalle' of mogelijk 'Tjalling' gezien moet worden als een persoonsnaam. Wie deze Tjalling is geweest, weten we niet, maar waarschijnlijk is het de persoon geweest die opdracht heeft gegeven voor de aanleg van de kade of de persoon die het meeste grondgebied ter plekke had. Zo zijn ook de terpen Cornelissenwerf en Hem(p)kewerf naar personen genoemd. We mogen er van uit gaan dat deze namen uit de tijd van de aanleg (eind 12de eeuw) stammen.

Archeologische verwachting

Het raadplegen van Archis^{vii} levert tal van archeologische waarnemingen op binnen de gemeente Schagen en in de onmiddellijke omgeving van het plangebied.

Prehistorie

Omdat onze kennis over het landschap in de lagune achter het Gat van Bergen ontoereikend is voor wat betreft de Bronstijd, valt er nauwelijks een voorspelling te doen naar het mogelijke voorkomen van nederzettingen uit deze periode^{viii}. Aan de oostzijde van Schagen is een goed gedocumenteerde nederzetting uit de Vroege bronstijd deels onderzocht^{ix} en bij een onderzoek aan het Regioplein werden in 2006 restanten gevonden van een geul met nederzettingssporen uit dezelfde periode.^x

Afb 12. Ploeg- en paalsporen uit de vroege Bronstijd in Hoep-Noord.

De IJzertijd is in Schagen goed gerepresenteerd vanaf 300 v. Chr. Maar de nederzettingen liggen aan weerszijden van de Leets, aan de oostzijde van Schagen. Er lijkt daar sprake van continuïteit tot in de Romeinse Tijd.

Afb 13. Versierde pot uit de Late IJzertijd uit Hoep-Zuid.

Romeinse Tijd

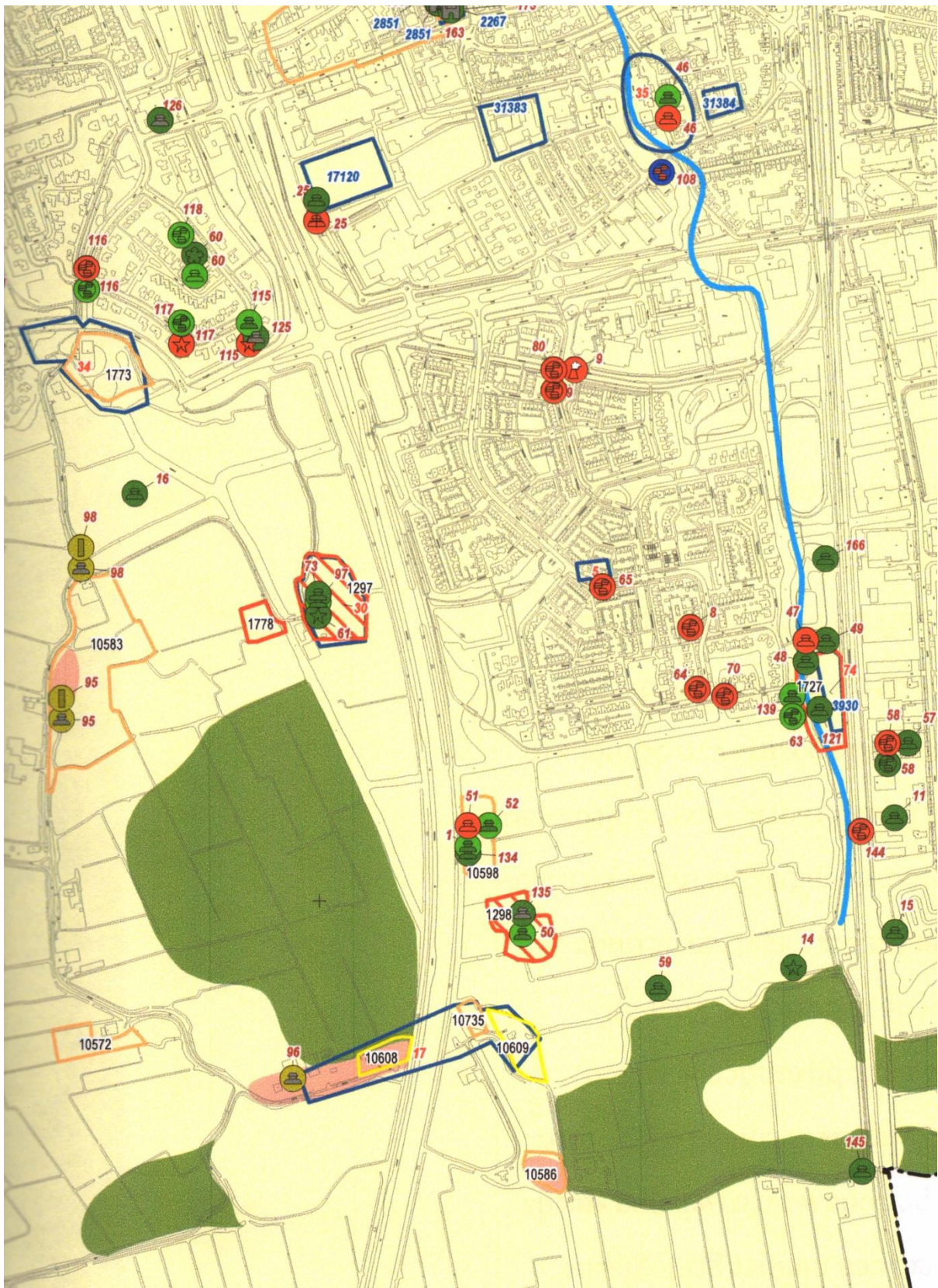
Ook voor de Romeinse Tijd geldt, dat er vele tientallen nederzettingenplaatsen zijn gelokaliseerd. Het dichtst bij het plangebied is dat in Muggenburg, waar tot nog toe, een vijftal huisplaatsen aan de westzijde van de Meersloot zijn onderzocht. Ze lijken allemaal niet voor 100 n. Chr. te beginnen, maar enkele zijn nog bewoond tot mogelijk in de vijfde eeuw.^{xi} Deze late bewoning is op dit moment uniek in Noord-Holland. Ten westen van de rij nederzettingen in Muggenburg, is alleen een nederzetting bekend uit de Polder Burghorn.

Afb 14. Enkele gouden, zilveren, bronzen en glazen Romeinse voorwerpen uit het onderzoek Witte Paal III.

Vroege Middeleeuwen

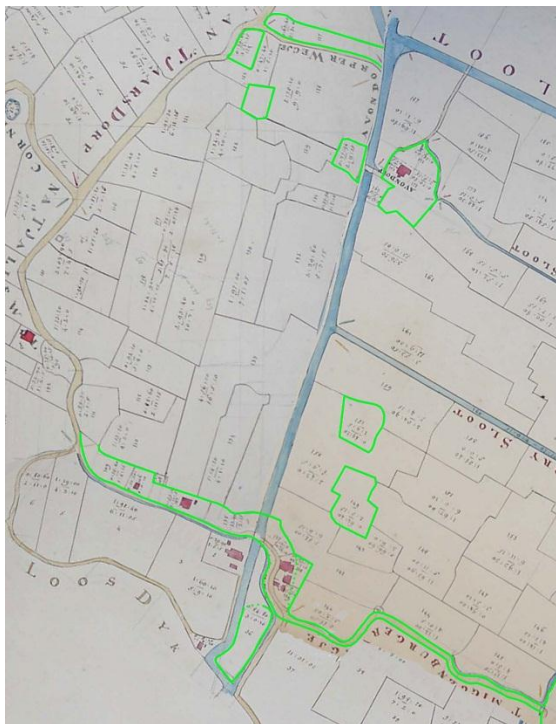
De meeste van de Vroegmiddeleeuwse nederzettingen liggen ten westen van het plangebied en zijn vrijwel allemaal in groten mate aangetast door de overstromingen van de twaalfde eeuw; alleen in Waldervaart, ten zuidoosten van de Molenweg, zijn delen van een flinke nederzetting bewaard gebleven, deels opgegraven en gepubliceerd.^{xii} Noch in de kern van Schagen, noch ten oosten ervan, zijn sporen uit deze periode aangetroffen. De vermelding van een groot areaal aan bewoond en bewerkt gebied in een acte uit 989, zal dan ook betrekking hebben op het westelijk deel van de gemeente. Slechts van twee plaatsen oostelijk van de Tjallewallervaart zijn Vroegmiddeleeuwse resten bekend uit de zool van twee terpen uit de Late Middeleeuwen.

Afb 15. Alle bekende archeologische terreinen rond de planlocatie. (2002)

Late Middeleeuwen

Schagen staat, net als Warmenhuizen, bekend om de terpen die in de twaalfde en dertiende eeuw zijn ontstaan, meest op plaatsen waar al mensen woonden die geen zin hadden zich langs de kaden en dijken te vestigen. Zowel langs de Tjallewallervaart als langs de Meersloot ligt een aantal terpen en waarschijnlijk, maar nog nooit onderzocht, ligt het noordelijk deel van het plangebied een kleine terp aan de vaart. De aanwezigheid van deze terp is waarschijnlijk de reden dat de Tjallewal juist hier werd aangelegd. Op en langs de Tjallewal werd gewoond, wat is gedocumenteerd door de vondst van diverse aardewerkscherven uit de twaalfde en dertiende eeuw. Vooral de doorgraving van de Tjallewal ten behoeve van de provinciale weg in 1974, leverde veel materiaal uit deze periode op. Zoals al eerder vermeld, zal Tjallewal oorspronkelijk hebben aangesloten op het huidige Muggenburgerwegje, een restant van een kade uit de late twaalfde eeuw.

Afb 16. Kaartreconstructie Anno 1819, met de terpen en primaire kaden zoals Tjallewal en het Muggenburgerwegje.

Nieuwe Tijd

Omdat Schagen vrijwel de gehele geschiedenis door een agrarische gemeente is geweest, werd er in het gehele buitengebied gewoond. Dit vond aanvankelijk uitsluitend plaats op de terpen en op en langs de opgeworpen kaden uit de twaalfde en dertiende eeuw. Hierdoor is er op vele plaatsen sprake van een continue bewoning tot in deze eeuw. Zelfs Bonkelaarsdijk nr. 1 is een opvolger van de in 1931 verbrande zeventiende-eeuwse boerderij, die op haar beurt weer andere behuizingen zal hebben opgevolgd. In de loop van de achttiende eeuw neemt de bevolking van het platteland (en ook de plaats Schagen) sterk af onder invloed van economische malaise. Hierdoor werden veel aanwezige huizen en boerderijen op het platteland uiteindelijk afgebroken.

Afb 17. Topografische kaart uit het midden van de negentiende eeuw.

Toen het economisch de boeren zeer voor de wind ging in de tweede helft van de negentiende eeuw, bleken veel van de oude boerderijen te klein voor de steeds uitdijende veestapels en werden er, dicht bij de eigen landerijen gelegen nieuwe boerderijen gebouwd, meest van het type Noord-Hollandse Normaalstolp. Zo zien we ook op Tjallewal en langs de Bonkelaarsdijk diverse boerderijen verdwijnen in de loop van de negentiende en twintigste eeuw.

Aanbevelingen

Omdat er na de aanleg van Tjallewal en de Bonkelaarsdijk in de twaalfde en dertiende eeuw, geen sprake meer is geweest van overstroming en/of ophoging, valt het te verwachten dat alle sporen van bewoning binnen het plangebied zich in de top van de grond zullen bevinden. Met uitzondering van de terp aan de noordzijde, valt het niet te verwachten dat de ophoging tot kade heeft plaatsgevonden op een reeds bestaand bewoningsniveau. Tjallewal en Bonkelaarsdijk bestaan in zijn geheel uit opgehoogde grond, waarin al dan niet archeologisch materiaal van elders kan zitten, maar wat in ieder geval geen resten van bewoning ter plekke inhoudt. Die sporen zitten, zoals gezegd, uitsluitend in de top van de ophoging.

Resten van middeleeuwse en latere huizen en boerderijen zijn heel lastig door middel van een booronderzoek te traceren en bevinden zich hoog in het profiel. Daarom lijkt het laten uitvoeren van een verkennend booronderzoek weinig zinvol.

Het direct vlak dekkend opgraven van de archeologisch interessante en bedreigde plekken lijkt dan ook het meest voor de hand te liggen. Proefsleuven zijn in feite kleine opgravingen die moeten worden uitgewerkt en geëvalueerd, wat waarschijnlijk net zoveel tijd kost als direct opgraven. Het aanleggen van een opgravingsput waarin zich geen sporen bevinden, is net zo duur als het laten graven van proefsleuven. Als het graven van proefsleuven wel een positief resultaat heeft, zal alsnog moeten worden opgegraven en is er alleen maar sprake van geld en tijdverlies.

Een dergelijk bodemonderzoek dient te worden uitgevoerd door een ervaren en gecertificeerd archeologisch bedrijf.

Noten

ⁱ Zo waren de Nesdijk en 't Noord slechts enkele decimeters verheven boven het te beschermen land.

ⁱⁱ De vindplaats in de Geestmerambacht aan de Wagenweg is nog in onderzoek (Peter Vos, Deltares et alii)

^v Diederik 2002 p 37

^{vi} Denk hierbij aan ons eigen klimaat anno 2012 en de problemen die er in Groningen zijn geweest waar grote gebieden onder water dreigden te komen omdat er niet kon worden afgewaterd.

^{vii} Archis is de archeologische database van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

^{viii} Ook de eerder in de tekst genoemde vindplaats aan de Wagenweg had men nooit voor mogelijk gehouden tot ze werd ontdekt.

^{ix} Publicatie van de onderzoeksresultaten komen waarschijnlijk in 2012 beschikbaar in Diederik F. Schagen, 'Hoep-Noord', een Nederzetting uit de Vroege Bronstijd. In voorbereiding.

^x Diederik F. in voorbereiding.

^{xi} Diederik F, 2002.

^{xii} Diederik F. 1982 en Clason en Prummel 1982.

Geraadpleegde literatuur

Clason, A. en W.Prummel, 1982. *Faunaresten uit een Vroeg-Middeleeuwse nederzetting bij Schagen: Waldervaart*. Westerheem XXX.

Cordfunke, E.H.P. en Diederik, F. 1984. *Schagen: ijzerwinning in de Romeinse tijd met behulp van steenkool*. Westerheem XXXIII, 5-10.

Diederik, F. 1978. *Een Romeinse munt uit Schagen*. WFON 46, 206-209

Diederik, F. 1981. *Lagedijk, een inheemse nederzetting uit de Romeinse tijd te Schagen*. Westerheem XXX, 220 - 245.

Diederik, F. 1982. *Molenweg, Waldervaart. Een Vroeg-Middeleeuwse nederzetting te Schagen*. Westerheem XXXI, 53 - 68.

Diederik, F. 1983. *Dorpen-terp. Een onderzoek naar een laat-middeleeuwse woonplaats te Schagen*. Westerheem XXXII, p. 202 - 213.

Diederik, F. 1985a. *Tien jaar archeologisch onderzoek in Schagen en omgeving*. Westerheem XXXIV, 198 - 218.

Diederik, F. 1986a. *Ruilverkaveling Schagerkogge. Vernietiging van een meer dan duizend jaar oud cultuurlandschap?* Milieucontact 6, nr. 2, p. 4 e.v.

Diederik, F. 1986b. *De Schagerkogge. Het oudste cultuurlandschap in de Kop van Noord-Holland*. Noord-Holland, p. 36 -39.

Diederik, F. 1989. *Archeo-logica, de archeologie van het noorden van Noord-Holland in historisch en landschappelijk perspectief*. Schoorl.

Diederik, F. 1994. *Muggenburg door de eeuwen heen*. in: 10 jaar Muggenburg. pag. 8-30.Schagen.

Diederik, F. 1996 in: H. Lambooy e.a. *Heerlijk Schagen*. Schagen.

Diederik, F. 1997 .*Schagen: Witte Paal III*. In: Archeologische Kroniek over 1996. Holland 1997, p. 350-352.

Diederik, F. 2002. *Schervengericht*. Een onderzoek naar inheems aardewerk uit de late derde en vierde eeuw in de Kop van Noord-Holland.
AWN reeks Nummer 3.

Diederik, F. , A. Sjerps en J. Manneveld. z.j. *1000 Jaar Schagerkogge*. Filmscript Schager Smalfilm Club. Schagen.

Diederik, F. en E. van Ginkel, 1993. *Schagerkogge*. Archeologische routes in Nederland 1. Uitgave R.O.B.

Diederik, F. en F.Timmer e.a. 2002. *Slot Schagen. De geschiedenis van het 'Huys' van de heren en vrouwen van Schagen*. Schagen.

Kaartboek Uitwaterende Sluizen in Kennemerland en West-Friesland 1745.
Alphen aan de Rijn 1980.

Künzel, R.E., D.P.Blok en J.M.Verhoeff. 1989. *Lexicon van Nederlandse toponiemen*. Amsterdam.

W.Prummel, 1989. In F.Diederik 1989, *Resten van vee vis en weekdieren uit een 12^e-13^e-eeuwse terp aan de Dorpen te Schagen*.

Archeo cultura

